

ОТУЂЕЊЕ МОТОРНИХ ВОЗИЛА У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ И БиХ – СПЕЦИФИЧНОСТИ, СТАЊЕ И ТЕНДЕНЦИЈЕ

Стручни рад | DOI: 10.7251/BPG1601201DJ | УДК: 343.985:343.71]:629.3(497.6)

Др Борислав Ђукић*
Петар Ђукић**

Апстракт: Криминалитет који је посљедњих двадесет година доживио праву експанзију не само на простору Републике Српске и БиХ него и окружења, везан је у различитим формама за моторна возила. У протеклом периоду су регистроване бројне групе које су ову дјелатност довеле до нивоа организованог криминалитета јер су возила отуђена на домаћем терену разним рутама и каналима завршавала у другим земљама у окружењу. Поред тога, за украдена возила се често сачињавала фалсификована документација или би та возила завршавала на отпаду, размонтирана и исјечена у дијелове. С обзиром на то да се ради о обрту милионске вриједности, ова проблематика заслужује сталну пажњу и анализу одређених показатеља у циљу планирања адекватног одговора на проблем. Циљ овог рада је да укаже на сложеност криминалитета у вези с моторним возилима у смислу појавних облика, односно утврђивања о чему се заправо ради (да ли је кривично дјело, које врсте, да ли је лажно пријављивање мотивисано наплатом штете и слично), те на стање и тенденције на простору Републике Српске и БиХ у смислу броја и врсте кривичних дјела у вези са моторним возилима, на кретања у појединим годинама и слично.

Кључне ријечи: криминалитет, тешка крађа, крађа, одузимање моторног возила, лажно пријављивање, фалсификовање...

УВОД

Проширење Европске уније и либерализација граница и визног режима погодовала је посљедњих двадесет година експанзији криминалитета у вези с моторним возилима, а штете до којих долази на овај начин мјере се вишемилионским износима. Ова врста

* *Висока школа унутрашњих послова, Универзитету Бањој Луци, e-mail: bobandjucic70@gmail.com*

** *Висока школа унутрашњих послова, Универзитет у Бањој Луци, e-mail: perodjucic96@gmail.com*

криминалитета по много чему има обиљежја организованог, и то у мјери далеко већој од неких других савремених врста криминалитета. Према подацима Еуропола за 1999. годину, украдено је око пола милиона возила чија укупна вриједност достиже 7,5 милијарди еура, док је на подручју САД, Канаде и Африке добит од организоване крађе возила процијењена на 18,5 милијарди америчких долара (Europol, An Overview of Motor Vehicle Crime from European Perspective. Преузето 15. 4. 2015. са сајта <http://www.iom.int>). У претходном периоду, нарочито погодно подручје на коме су завршавала возила украдена у земљама Европске уније, биле су земље бивше Југославије и бившег Совјетског Савеза. Ту су најчешће легализована употребом фалсификоване документације или су просљеђивана у друге земље како би им се приметно сваки траг. Криминалитет у вези с моторним возилима све више поприма карактер транснационалног организованог криминалитета са строгим подјелом послова унутар криминалних група, гдје се једни баве крађом возила, други припремом фалсификоване документације, трећи транспортом на погодне дестинације и слично. Највише је заступљено кријумчарење луксузних путничких возила, која са, након крађе, промијењеним идентификационим карактеристикама у добро организованом каналу прелазе границу и у другој земљи постају предмет трговине, што организованом криминалитету доноси значајну добит (Бошковић, 2011: 162-163).

У Републици Српској и БиХ, криминалитет везан за моторна возила експанзију доживљава у послеријатном периоду, гдје је одсуство сарадње између органа за провођење закона између два ентитета отворило пут криминалним групама које су олако украдена возила пребацивале преко међуентитетских линија. Криминалне групе нису познавале границе ентитета и ограничења у вези с етничком или каквом другом припадношћу. Украдено возило се не пребације увијек преко границе, него се кроз добро организоване канале продаје на домаћем илегалном тржишту, наравно с промијењеним, односно фалсификованим новим идентификационим карактеристикама (Милосављевић, 2003: 204). Протоком времена и успостављањем сарадње између институција унутар БиХ проблем је донекле ублажен, али и криминалне групе су развијале софистицираније моделе дјеловања.

Специфично је да се отуђивањем возила имовинска корист може остварити на више различитих начина. Украдено возило се најчешће даље препродаје уколико се нађе погодно тржиште или се евентуално исјеца у дијелове који се продају на ауто-отпадима. Неријетко се за украдена возила тражи откупнина од власника, те се и на тај начин стиче незаконита имовинска добит.

Највише су на мети возила из групације „Волксваген“, „Ауди“, „Мерцедес“, и то возила новије, али и старијих година производње.

Новија возила најчешће завршавају преко границе у другим земљама и подручјима (Албанија, Македонија, Косово), док старија возила често послуже за дијелове на регистрованим и нерегистрованим отпадима, на који начин се далеко више зарађује него простом продајом цијелог возила.

Криминалитет у вези с моторним возилима у посљедње вријеме је отежан јер се код новијих возила развијају савременија средства заштите у облику аларма, блокада волана, мјењача или електронских блокада, што код возила старије генерације није био случај. Ипак, ни криминалне групе не заостају у развоју технике и технологије, па набављају најсавременија софистицирана средства која олакшавају савладавање и најсавременијих препрека уграђених у најновија возила. Свакако да ће и у будућности постојати мртва трка између произвођача возила у смислу развоја система заштите и криминалаца који ће настојати да савладају било какву препреку на путу згртања огромне противправне имовинске користи. Није искључена ни могућност да произвођачи савремених средстава заштите имају „кртице“ унутар система, које ће криминалним групама доставити средства и информације за заобилажење заштитних баријера, уз свакако добру надокнаду.

Треба имати на уму да отуђење возила није нимало једноставан случај и потребно је уложити додатни напор ради схватања шта је суштина код појава овог типа. Како је већ речено, возило на различите начине може послужити за стицање противправне имовинске користи – продајом цијелог возила или возила у дијеловима. Међутим, оно се може употријебити и за извршење каквог другог, често далеко тежег кривичног дјела. Исто тако је могућ случај да власник прода возило а затим пријави отуђење возила како би остварио додатну корист од исплате осигурања, као и низ других опција.

ЗАКОНСКА ОДРЕЂЕЊА КРИМИНАЛИТЕТА У ВЕЗИ С МОТОРНИМ ВОЗИЛИМА

У литератури се помиње интересантна класификација крађа моторних возила, која одсликава сву сложеност овог питања а која крађе возила дијели на привремене и трајне (професионалне) крађе.

У случајевима привремених крађа моторних возила није присутан мотив стицања имовинске користи, и то су случајеви:

- крађа које су извршене ради забаве, ужитка, утркивања (енг. Joyriding),
- крађа које су извршене ради употребе моторног возила као превозног средства, и

- крађе код којих се украдено возило користи ради извршења другог кривичног дјела.

У случајевима трајних – професионалних крађа моторних возила присутан је мотив стицања противправне имовинске користи, и то су случајеви:

- крађа возила које се врше ради демонтаже, растављања возила и продаје њихових дијелова,

- крађа које се врше ради незаконитог промета и продаје отуђених возила у друге државе,

- крађа које се врше ради трајне употребе отуђеног возила од стране извршиоца кривичног дјела или евентуално његове продаје унутар граница државе,

- крађа возила којима су циљ преваре повезане са осигурањем возила,

- крађа возила која служе у сврху побољшања перформанси властитог возила (демонтажањем појединих компоненти с отуђеног возила), и

- крађа возила које се врше ради изношвања новца од законитих власника на име поврата отуђеног возила и слично (Мујановић и Дељкић, 2012, цитирано код Мијалковић, 2013: 42-43).

У Кривичном закону Републике Српске (Кривични закон Републике Српске, *Службени гласник Републике Српске*, бр. 49/03, 108/04, 37/06, 60/06, 73/10, 1/12, 67/13) једино кривично дјело у којем се помиње моторно возило јесте кривично дјело „Одузимање моторног возила“, које се састоји у одузимању туђег моторног возила у намјери да се оно употреби за вожњу. Тежи облик овог дјела постоји када је употреба возила трајала дуже вријеме или је на возилу проузрокована већа штета. Такође, предвиђено је да се кажњава покушај наведеног кривичног дјела.

На мети извршилаца су најчешће путничка моторна возила, иако има случајева одузимања аутобуса, камиона или других теретних возила. Начини извршења могу бити различити, уз савладавање мањих или већих препрека, одваљивањем или насилним спуштањем стакла, обијањем браве на вратима, ломљењем стакла, отварањем врата подесним предметима и слично. Дјело се најчешће врши у групи, при чему је неко од лица способно да стави возило у погон без кључа, односно спајањем помоћу каблова, уз ломљење фабричке блокаде волана.

Учиниоци овог кривичног дјела су махом малољетници и млађа пунољетна лица која се удружују и возила одузимају најчешће ноћу са усамљених и слабо освијетљених паркинга, мада то чине и ако су услови повољни. Мотиви извршења јесу: жеља за истицањем, провадом са дјевојком или са друштвом, одлазак у друго мјесто ради провадом или извршења другог кривичног дјела, покушај да се усаврши вожња и слично (Бошковић и Јовичић, 2002: 142).

Одузимање моторног возила далеко је опасније када се изврши у намјери да послужи извршењу другог, често далеко тежег кривичног дјела, при чему возило након што послужи сврси, односно послуже успјешне или неуспјешне акције бива запаљено, чиме се настоје уклонити сви трагови. За ове намјене се најчешће одузимају возила веће снаге и запремине мотора и већег товарног простора уколико се планирају превести крупније украдене ствари.

Потенцијално, далеко опасније криминалне радње у вези са возилима везане су за друге врсте кривичних дјела као што су крађа, тешка крађа, превара, изнуда, лажно пријављивање кривичног дјела, фалсификовање исправа, навођење на овјеравање неистинитог садржаја и друго.

Далекочешћи случај од намјере да се возило употреби за превоз од једне до друге дестинације, јесте намјера да се возило искористи у сврхе остварења противправне имовинске користи. Било да се ради о крађи или тешкој крађи возила (зависно од тога на који начин се долази до возила, вриједности возила и сл.), најчешће је циљ да се возило превезе на одређене дестинације и прода или, ако је то тешко изводљиво, да се возило растави у дијелове и тако продаје, при чему је идентификација отежана због уклањања трагова и ознака. Отуђење возила може имати за циљ да се од власника изнуди откупнина за возило, при чему постоје разрађене шеме контакта са криминалцима, давања откупнине, избјегавања полиције у наведеном процесу и слично. Власници украдених возила у Републици Српској и БиХ обраћају се у одређене угоститељске објекте гдје се окупљају криминогена лица, те у ковертама остављају цедуљице са подацима о возилу и број телефона, након чега им се ауто-мафијаши јављају и договарају начин враћања возила уз плаћање одређеног износа откупнине (Аутомафија хара Балканом. Преузето 17.04.2015. са сајта <http://www.doznajemo.com>).

Отуђење моторног возила због потребе превозења са једне на другу дестинацију и накнадне „легализације“, често прате друга кривична дјела, као што су фалсификовање исправа или навођење на овјеравање неистинитог садржаја, при чему се користе прави документи који не припадају наведеном возилу или лажни документи о поријеклу и историји возила на основу којих се прибављају легални документи, уз безброј могућих комбинација и учешћа различитих лица из различитих институција.

Нису ријетки случајеви пријаве отуђења моторног возила од стране власника који је претходно продао возило, при чему се ради о кривичном дјелу лажног пријављивања кривичног дјела или неког другог, зависно од мотива пријаве. Чест је случај да поједина лица довозе легална возила из иностранства која су каско или на други начин осигурана, изврше продају возила, а затим пријављују отуђење. Уз одређене потврде о пријави крађе, накнадно узимају и новац од осигурања у држави поријекла возила.

Претходно наведена проблематика криминалитета у вези са моторним возилима није исцрпљена због динамичности промјена у наведеној области. Посебан проблем у вези с моторним возилима везан је за осигураничке преваре, при чему је један од честих модуса фингирање саобраћајних незгода са намјером наплате одштете од осигуравајућих кућа. За овакве случајеве често се везују злоупотребе службеног положаја од стране припадника саобраћајне полиције, радника у осигуравајућим кућама, вјештака и слично. Веома је тешко извршити квалификацију кривичног дјела везаног за моторна возила нарочито непосредно након догађаја, због чега је потребно водити рачуна о низу пропратних проблема везаних за евидентирање, дуплирање дјела у вези са истим догађајем, аналитичком праћењу и анализама и слично.

Из претходно наведеног произилази сва сложеност проблема криминалитета у вези са моторним возилима и потреба озбиљног приступа у анализи проблема и припреми адекватног одговора на проблем, прије него што стање ескалира у нежељеном правцу.

СТАТИСТИКА КРИМИНАЛИТЕТА У ВЕЗИ С МОТОРНИМ ВОЗИЛИМА НА ПРОСТОРУ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ и БиХ

За сагледавање стања криминалитета у вези с моторним возилима на простору Републике Српске и БиХ, користиће се статистички подаци о стању и кретању одређених облика криминалитета у периоду од 2007. до 2014. године (Информација о украденим возилима на подручју Републике Српске у периоду 2007–2012. и Информација о стању безбједности на подручју Републике Српске за период јануар–децембар 2013. и 2014. године. Преузето 15. 4. 2015. и 25. 8. 2015. са сајта <http://www.mup.vladars.net/>).

Због разноврсности ове проблематике, занимљиво је утврдити који облици криминалитета се најчешће везују за моторна возила, те какво је стање и које су тенденције у наведеној области према расположивим подацима.

У табели 1. дат је преглед отуђених моторних возила на простору Републике Српске за период 2007–2014. година (начин извршења је тешка крађа) и број укупно отуђених моторних возила.

Отуђење моторних возила у Републици Српској и БиХ – специфичности, стање ...

Табела 1. Преглед отуђених моторних возила – начин извршења тешких крађа и укупно отуђена возила

	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.	2014.
Укупан број КД Тешке крађе моторних возила	425	339	293	219	122	68	65	71
Укупно пријављених отуђења моторних возила	463	435	419	340	235	174	141	143

Извор: Обрада аутора

Из претходне табеле је видљиво да је у укупном броју пријављених отуђења моторних возила на простору Републике Српске највише отуђења – по начину – тешка крађа, иако се проценат учешћа у укупном броју смањује у посматраном периоду. Такође је видљив позитиван тренд, јер се укупан број отуђења моторних возила као и отуђења, по начину, тешка крађа, константно смањује све до 2014. године, када је приближно исти као у претходној години. Од осталих врста кривичних дјела у вези са моторним возилима, поред преовлађујуће тешке крађе, јављају се и крађа, одузимање моторног возила и лажно пријављивање кривичног дјела.

Може се закључити да се у периоду 2007–2014. година на простору Републике Српске значајно смањује број кривичних дјела везаних за моторна возила, што се може оцијенити као позитивна тенденција и резултат проведених акција полиције на овом плану.

У Табели 2. дат је преглед отуђених моторних возила у БиХ за период 2007–2012. година, на основу којег се може извршити поређење ове проблематике у полицијским агенцијама у БиХ.

Табела 2. *Преглед отуђених моторних возила у БиХ за период 2007–2012. година*

Година	МУП РС	МУП Ф БиХ	Полиција Брчко дистрикта БиХ	Укупно отуђених моторних возила у БиХ
2007.	425	1.210	51	1.686
2008.	339	1.401	26	1.766
2009.	293	1.420	25	1.738
2010.	219	1.409	20	1.648
2011.	122	952	17	1.091
2012.	68	1.169	3	1.240

Извор: Обрада аутора

У претходној табели дат је преглед стања и кретања криминалитета везаног за моторна возила у периоду 2007–2012. година, са подацима полицијских агенција из Републике Српске, Федерације БиХ и Брчко дистрикта БиХ.

За простор Републике Српске је већ констатовано да се број отуђених моторних возила константно смањује у посматраном периоду. Иста констатација важи и за подручје Брчко дистрикта, иако су одређена поређења немогућа због величине простора који захвата Брчко дистрикт у односу на ентитете.

Према расположивим подацима, далеко највећи проблем криминалитета у вези с моторним возилима изражен је на подручју Федерације БиХ. Само 2011. године број отуђених возила је испод 1.000, а у осталим годинама посматраног периода тај број је далеко изнад 1.000 отуђених возила. У 2007. години број отуђених возила у Федерацији БиХ је три пута већи него у Републици Српској, да би на крају посматраног периода у 2012. години та разлика била вишеструко већа.

Може се закључити да су на просторима Републике Српске и Брчко дистрикта изражени позитивни трендови у погледу криминалитета у вези с моторним возилима, док је ситуација на простору Федерације БиХ много сложенија и тежа, с обзиром на то да је бројка отуђених моторних возила константно висока кроз читав посматрани период.

У табели 3. дат је преглед пронађених и враћених моторних возила за период 2007–2012. година. Број пронађених возила по годинама односи се на пронађена возила пријављена у тој години и у претходном периоду.

Табела 3. Преглед пронађених и враћених отуђених моторних возила за период 2007–2012. година

	2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.
УКУПНО ПРОНАЂЕНО И ВРАЂЕНО ОТУЂЕНИХ ВОЗИЛА	560	312	315	196	213	158
- од тога пронађена отуђена возила на територији РС	210	136	196	89	84	84
- од тога пронађена отуђена возила у Федерацији БХ	36	74	69	86	92	56
- од тога пронађена отуђена возила по потрагама Интерпола	314	102	50	21	37	18

Извор: Обрада аутора

Из претходне табеле је видљиво да је највећи број укупно отуђених моторних возила на подручју БиХ пронађен и враћен на почетку посматраног периода 2007–2012. година, а слична тенденција је забиљежена на простору Републике Српске. Ово правило не важи за подручје Федерације БиХ, а оно што се такође може констатовати јесте чињеница да је на овом простору далеко мањи број нађених возила, поготово када се има у виду да је истовремено далеко највећи број отуђених возила. Објашњење највјероватније лежи у чињеници да је простор Федерације БиХ много компликованији у погледу организационе структуре полиције, с унутрашњим пословима на федералном нивоу али и на нивоу свих десет кантона федерације. Очигледно да ефикасност и координација није на нивоу који би гарантовао успјешније рјешавање случајева отуђења моторних возила.

Такође, видљиво је да је највећи број пронађених отуђених моторних возила по потрагама Интерпола на почетку посматраног периода 2007–2012. година. Уопште, разлог већег броја пронађених отуђених моторних возила, укупно посматрано, а и по потрагама Интерпола, лежи у чињеници да је у том периоду извршено повезивање електронских система потрага са електронским подацима у бази регистрованих возила, па је приликом

поновних регистрација лако било утврдити све оно што није било могуће провјерити прије увезивања електронских база. На овај начин, а и касније, онемогућен је одређени степен малверзација с украденим возилима и смањене су могућности «легализације» сумњивих моторних возила.

Може се закључити да је на простору Републике Српске и БиХ увођењем електронских база и система провјере возила знатно унапријеђена борба против криминалитета везаног за моторна возила.

ЗАКЉУЧАК

Криминалитет у вези с моторним возилима представља свјетски проблем, а свакако и проблем на простору Републике Српске и БиХ. Форме ове врсте криминалитета мијењају се у складу с временом и развојем технике и технологије, али је чињеница да штета која настаје далеко надмашује штету од неких других врста криминалитета.

Простор Републике Српске и Федерације БиХ је нарочито у послеријатном периоду био погодно тло како за отуђења моторних возила, тако и за «легализацију» украдених моторних возила због смањених могућности провјере и контроле.

Криминалитет у вези с моторним возилима на простору БиХ најчешће се испољава у виду тешке крађе моторних возила, срчануте на остваривање противправне имовинске користи продајом возила у другим земљама. Такође, нису ријетки ни случајеви отуђења возила ради изнуде новца од власника, као ни употреба бољих и бржих возила за извршење неког другог кривичног дјела.

Увезивањем електронских база и отварањем могућности провјера у сарадњисамоународниминституцијамазаборбупротивкриминалитета, створене су претпоставке за ефикасније супротстављање проблему криминалитета у вези с моторним возилима. Охрабрују позитивне тенденције у смањењу броја отуђених моторних возила, нарочито на простору Републике Српске, док је проблем у знатнијој мјери још увијек евидентан на простору Федерације БиХ.

Генерално се може констатовати да је криминалитет у вези са моторним возилима на подручју Републике Српске и БиХ, у односу на ранији период, у доброј мјери стављен под контролу. Ипак, сложеност полицијског система у БиХ и поприлична неувезаност између полицијских агенција, нарочито на простору Федерације БиХ, отвара много више могућности које погодују овој врсти криминалитета. Управо је наведено проблем на којем треба радити у будућности како би цијели простор БиХ био заштићенији, не само од криминалитета у вези с моторним возилима, него и других врста криминалитета карактеристичног за савремено доба.

ЛИТЕРАТУРА

- Бошковић, М. (2011). *Организовани криминалитет и корупција са посебним освртом на Републику Српску*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Бошковић, М., Јовичић, Д. (2002). *Криминалистика – методика*. Бања Лука: Висока школа унутрашњих послова.
- Милосављевић, М. (2003). *Организовани криминал у Босни и Херцеговини – актуелна ситуација*. Криминалистичке теме, бр. 3–4. Сарајево: Факултет криминалистичких наука.
- Мијалковић, С. (2013). *Ауто-мафија.*, Београд: Службени гласник.
- Кривични закон Републике Српске, Службени гласник Републике Српске бр. 49/03, 108/04, 37/06, 60/06, 73/10, 1/12, 67/13.
- <http://www.mup.vladars.net/>, Информација о украденим возилима на подручју Републике Српске у периоду 2007–2012. Године.
- <http://www.iom.int., Europol, An Overwiev of Motor Vehicle Crime from European Perspective.>
- <http://www.doznajemo.com, Аутомафија хара Балканом, 28.08.2012.>

ALIENATION OF MOTOR VEHICLES IN REPUBLIC OF SRPSKA AND BOSNIA AND HERZEGOVINA – SPECIFICITY, STATUS AND TENDENCIES

Borislav Đukić, PhD*

Petar Đukić**

Abstract: The criminality which is in last twenty years experienced a real expansion, not only in the Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina, but also in the region, is linked in different forms to motor vehicles. In the past period are registered numerous groups which led this activity to the level of organized crime because the vehicles which are stolen at the home ground ended in other countries in the region by using different routes and channels. In addition, a falsified documentation were made for stolen vehicles or they ended up in the waste dismantled or cut into pieces. Considering that is a craft worth millions, this issue deserves a constant attention and analyze of some indicators in goal of planning an adequate response to the problem. The goal of this paper is to show the complexity of crimes related to motor vehicles in terms of manifest forms or determining what is actually word about (is it a criminal offense, what kind, is it a false reporting motivated by damage payment or similar), and the status and tendencies on the territory of the Republic of Srpska and Bosnia and Herzegovina in terms of the number and

* *Police College, University of Banja Luka; e-mail: bobandjukic70@gmail.com*

** *Police College, University of Banja Luka; e-mail: perodjukic96@gmail.com*

types of criminal offenses related to motor vehicles, trends in some years and the like.

Key words: criminality, larceny, theft, motor vehicle seizure, false reporting, forgery...